Дзеля памяці

Перамога дабра над злом

Згодна з заключэннем Надзвычайнай дзяржаўнай камісіі, у лагеры ваеннапалонных Шталаг 352, які з ліпеня 1941 да 1944 года размяшчаўся на тэрыторыі ваеннага гарадка ў Масюкоўшчыне, загінула каля 80 тысяч вязняў. Сёння на месцы масавага знішчэння стаіць манумент і гарыць вечны агонь. Па ініцыятыве Беларускай праваслаўнай царквы пабудаваны храм Узвіжання Крыжа Гасподняга, дзе праходзяць службы ў памяць пра замучаных ахвяр Вялікай Айчыннай вайны. Таксама пры храме створаны Музей подзвігу савецкіх ваеннапалонных-вязняў Шталага 352. Менавіта з ускладання кветак да манумента і наведвання гэтага музея пачался пасяджэнне Кансультатыўнага міжканфесійнага савета пад старшынствам Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў Аляксандра РУМАКА. Падчас сустрэчы былі разгледжаны пытанні аб ролі і ўдзеле рэлігійных і грамадскіх аб'яднанняў у захаванні памяці пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны.

Як заўважыў падчас пасяджэння **Мітрапаліт Мінскі і Заслаўскі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі ВЕНІЯМІН,** падчас сустрэчы важна абмеркаваць тэму вайны з пункту гледжання духоўнага асэнсавання. Вялікую Перамогу можна разглядаць як барацьбу дабра са злом. Вельмі важна зрабіць высновы, каб падобныя трагедыі не паўтараліся. У той жа час дзякуючы асэнсаванню падзей Вялікай Айчыннай вайны можна наладжваць работу з моладдзю, прывіваць ёй пэўныя каштоўнасныя арыенціры.

У пасяджэнні савета ўзялі ўдзел кіраўнікі рэлігійных і грамадскіх аб'яднанняў, прадстаўнікі Нацыянальнай акадэміі навук і Міністэрства абароны.

Незабытыя ахвяры

У музеі пры Крыжаўзвіжанскім храме можна пабачыць дошкі, якія ўзяты з баракаў, дзе ўтрымлівалі ваеннапалонных. На іх выдрапаны імёны. Так людзі хацелі пакінуць звесткі аб сабе, спадзяваліся, што гэта інфармацыя будзе перададзена родным. Таксама ў экспазіцыі — некаторыя ўласныя рэчы ахвяр, знойдзеныя пошукавікамі падчас раскопак. Створана інсталяцыя дае магчымасць адчуць, у якіх жахлівых умовах захопнікі ўтрымлівалі вязняў. Невялікія баракі былі перагружаны. Зімой 1941—1942 гг. там адначасова маглі ўтрымлівацца каля 10 тысяч вязняў. Большая частка з іх не дажыла да вясны. Штодня адбываліся катаванні. Адным з найбольш страшных, па ўспамінах сведкаў, было павешанне на круках за падбароддзе. Такую «працэдуру» акупанты маглі яшчэ суправаджаць музыкай...

Лагер каля вёскі Масюкоўшчына стаў адным з найбуйнейшых месцаў знішчэння. Наогул, для палонных, якія ў пачатку вайны былі сотні тысяч, нямецкае камандаванне стварыла цэлую сетку розных лагераў. Толькі на тэрыторыі Беларусі іны размяшчаліся ў 60 населеных пунктах. У савецкія гады пра такіх ахвяр не прынята было ўспамінаць — па загадзе ваеннага часу палонных прыраўноўвалі да здраднікаў. Але сёння вядзецца вялікая работа па ўстанаўленні імёнаў тых, пра каго забылі. Сваякі працягваюць пошукі родных, сувязь з імі перарвалася падчас вайны. З 80 тысяч ахвяр у Масюкоўшчыне на сёння вядомы імёны каля 14 тысяч. У храме праводзяцца паніхіды, а яшчэ ён стаў месцам аб'яднання прадстаўнікоў розных канфесій, бо тут загінулі людзі розных нацыянальнасцяў і веравызнання, на што звярнуў увагу Упаўнаважаны па справах рэлігій і нацыянальнасцяў.

Місія — помніць

«Пасяджэнне савета прысвечана 80-годдзю вызвалення Беларусі. Практычна ад нас сышлі сведкі тых падзей. Гэта не значыць, што мы можам усё забыць. Уся наша гісторыя — сведчанне бескарыслівага подзвігу народа, які адстаяў сваё права на годнае месца. Наш абавязак — захоўваць гістарычную памяць», — заўважыў Аляксандр Румак.

Сёння праводзіцца вялікая патрыятычная работа. Створаны музеі, мемарыяльныя комплексы, падтрымліваецца памяць аб месцах масавых пахаванняў, рассакрэчваюцца матэрыялы часоў вайны, ствараюцца дакументальныя і мастацкія фільмы пра подзвіг народа. Не забываюць і пра святароў, якія ў гады вайны дапамагалі людзям перажыць страшнае ліхалецце і якія таксама сталі ахвярамі нацызму.

Архіепіскап Іосіф СТАНЕЎСКІ расказаў, што каталіцкія святары напярэдадні Дня Перамогі, а таксама падчас памінання праводзяць спецыяльныя богаслужэнні, сіламі прыхаджан даглядаюць магілы невядомых воінаў і ахвяр, у адукацыйных праграмах для дзяцей і моладзі праводзяцца заняткі аб важнасці такіх якасцяў, як мужнасць, смеласць, вернасць Богу і сваёй Айчыне.

Старшыня Мусульманскага рэлігійнага аб'яднання Абу-Бекір ШАБАНОВІЧ падзяліўся ўспамінамі, звязанымі з вайной, калі людзі хаваліся ў зямлянках, як падчас выбухаў зямля ў іх сыпалася і на дарослых, і на дзяцей. Таму захаванню памяці ён заўсёды ўдзяляў увагу не толькі як кіраўнік рэлігійнай арганізацыі, але і як настаўнік гісторыі. У школах, дзе ён працаваў, ствараліся музеі.

Вялікая работа па зборы інфармацыі, па ўшанаванні праведнікаў народаў свету і захаванні памяці вядзе яўрэйская абшчына. Людзям, якія ў гады вайны, рызыкуючы ўласным жыццём, ратавалі яўрэяў, прысвячаюцца як асобныя артыкулы, так і кнігі. Канешне, канфесія шмат робіць для вывучэння і асвятлення тэмы генацыду яўрэйскага народа. Створана камісія па ўвекавечанні. Ужо пастаўлена больш за 150 помнікаў ахвярам яўрэяў.

Захаванне гістарычнай праўды

Сёння, калі робяцца спробы перапісаць гісторыю, дэвальваваць подзвіг савецкага народа, фальсіфікаваць даныя, ужо трэба адстойваць гістарычную праўду. Шмат у гэтым кірунку робіць ваенная ведамства. Як паведаміў **старшы афіцэр галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь Сяргей ШОХАЎ,** важкі ўнёсак у захаванне гістарычнай памяці беларускага народа і праўды аб Другой сусветнай вайне ўносіць дзейнасць упраўлення аб увекавечванні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў, 52-і асобны спецыялізаваны пошукавы батальён. У 2023 годзе палявыя пошукавыя работы былі праведзены на 141 пошукавым аб'екце па ўсёй тэрыторыі краіны, у тым ліку і на 41 аб'екце ў рамках расследавання крымінальнай справы аб генацыдзе беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Знойдзены і падняты для ўрачыстага пахавання астанкі больш чым дзвюх тысяч загінулых, устаноўлены звесткі пра 72 з іх.

У шчыльным узаемадзеянні з генеральнай пракуратурай арганізавана наведванне вайскоўцамі ўстаноў адукацыі, работнікамі рэспубліканскіх дзяржорганаў і працоўных органаў — месцаў масавага знішчэння. У 2023 годзе падобныя месцы наведалі звыш 1500 вайскоўцаў і грамадзянскіх асоб.

З 9 мая да 29 чэрвеня пры ўдзеле вайскоўцаў праводзіцца чацвёрты ўсебеларускі хрэсны ход. Ён прымеркаваны да 80-годдзя вызвалення Беларусі і праходзіць па месцах пахавання савецкіх воінаў.

Для дзяцей і моладзі Міністэрства абароны праводзіць тэматычныя конкурсы на найлепшы малюнак, літаратурны і мастацкі творы.

Не застаецца ўбаку і моладзь. За мінулы год у ходзе рэалізацыі праекта БРСМ «Адноўленне святынь Беларусі. Нас аб'ядноўвае гісторыя і вера» было праведзена 285 мерапрыемстваў па добраўпарадкаванні сацыяльна значных рэлігійных аб'ектаў розных канфесій, помнікаў Вялікай Айчыннай вайны, месцаў воінскага герызму і славы. У гэтых мерапрыемствах было задзейнічана каля 3,5 тысячы чалавек. Добраўпарадкавана 68 праваслаўных аб'ектаў, 6 каталіцкіх, 43 брацкія магілы, у тым ліку мусульманскія пахаванні. Наводзіцца парадак у парках, сядзібах, на гістарычных комплексах.

Адным з такіх аб'ектаў стала вясковае воінскае пахаванне ў Брэсцкай вобласці, дзе разам з актывістамі БРСМ узялі ўдзел педагогі і бацькі.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ,
фота аўтара.

Малая радзіма

ЦІ БУДЗЕ СВЕТ ПРЫГОЖЫМ БЕЗ ЯГО?

Славутасцю Бераэжнога на Століншчыне па-ранейшаму лічаць старадаўні парк і сядзібны дом Алешаў, продкаў знакамітага рускага пісьменніка Юрыя Алешы

У красавіку давялося пабываць у вёсцы Беражное Столінскага раёна. І хоць журналісцкая камандзіроўка датычылася спраў сельгаспрадпрыемства, нам з калегамі паказалі тутэйшую славутасць — парк і сядзібны дом Алешаў. Дом, на вялікі жаль, разбураецца. Работнікі ААТ «Беражное» якраз наводзілі парадак у парку, карчавалі лішнюю расліннасць, прыбіралі сухое галлё, вывозілі ўсё гэта на падводах з парку.

З роду збяднелых беларускіх дваран

Рабочыя, з якімі мы размаўляліся, ахвотна паведамілі, што ў былым панскім доме яшчэ чвэрць стагоддзя таму жылі людзі, дом быў падзелены на кватэры. Ну а калі жыльцы перасяліся ў новыя дамы, пабудова пачала разбурацца. А вось парк, хоць і стары, па-ранейшаму прыгожы. Адчувалася, што месцічы ганарацца сваёй славутасцю.

Пра старадаўні дваранскі род Алешаў могуць расказаць і ў тутэйшым музеі. Нашым экскурсаводам па музеі, які размешчаны ў Доме культуры, стала старшыня прафкама сельгаспрадпрыемства Вікторыя Ярашэвіч.

Вікторыя расказала, што Беражное так называецца, бо стаіць на беразе ракі Гарынь. А ў пісьмовых крыніцах населены пункт упершыню згадваецца ў 1508 годзе. Тады пінскі і давыдгарадоцкі князь Фёдар Яраславіч дорыць сяло Беражное Алешу Пятровічу. Менавіта з гэтага часу чатыры стагоддзі вёска належала слаўнаму роду Алешаў. У сядзібным доме альбо, як тут называюць, у палацы, нарадзіўся і жыў бацька Юрыя Алешы, які ў XX стагоддзі стаў вядомым рускім пісьменнікам.

Прозвішча Алешы атрымалі ад заснавальніка роду Аляксандра, якога ў дзяцінстве ласкава называлі Алеша. Гэты Аляксандр ажаніўся з Аленай з роду Макасей. У іх нарадзіўся сын Фёдар, які служыў сакратаром у самога караля Казіміра. Фёдар быў жанаты з Ганнай Астражскай. У іх быў сын Пётр, апошні стаў легендай усяго роду Алешаў. Калі на ВКЛ напалі крымскія татары, Пётр з дружынай уступіў у бой, але быў цяжка паранены і трапіў у палон. Крымскі хан даведаўся пра майстэрства і храбрасць воіна, прапанаваў палоннаму перайсці на яго бок і адрачыся ад хрысціянства. Пётр рашуча адмовіўся, а калі яго вялі на смерць, выразна выгукнуў: «Усе мы не памром». Гэтыя словы сталі дэвізам роду Алешаў і былі накрэслены на іх гербе.

Старадаўні парк і бярозы на балконе

Цікава, што Алешы спачатку былі праваслаўнымі, потым уніятамі, а ў пазнейшы час сталі католікамі. Вось гэты дом, які захаваўся да нашых дзён, пабудаваў адзін з нашчадкаў Пятра Цэзар Антоні Алеша. У яго было 11 дзяцей, сям'я мела патрэбу ў вялікім доме. І бацька сямейства ўзвёў шыкоўны двухпавярховы дом, амаль што палац. Там знаходзіліся сямейны архіў, калекцыя ікон, сямейныя партрэты. Вядома, што Цэзар Алеша даў сваім дзецям добрую адукацыю. Гэты дом у Новым Беражным дастаўся старэйшаму сыну Канстанціну, які вучыўся ў Германіі, там атрымаў дыплом матэматыка-астранома. А на радзіме займаўся сельскай гаспадаркай, не пакідаў і навуку. На балконе ён абсталяваў абсерваторыю, паставіў тэлескоп. Канстанцін быў жанаты з Камілай Ордай, прадстаўніцай яшчэ аднаго тутэйшага знакамітага роду. Недалёка ад палаца ўзвялі піваварню, якая, дарэчы, працавала і пры Савецкай уладзе, да мінулага года ў ёй знаходзіўся спіртзавод.

Усе гэтыя звесткі маюцца ў манаграфіі Анатоля Федарука «Старадаўнія сядзібы Берасцейшчыны». У 1999 годзе аўтар пісаў аб тым, што сядзіба захавалася добра, яна выкарыстоўваецца пад жыллё. На жаль, цяпер сядзібны дом мае сумны выгляд. На балконе, дзе некалі была абсерваторыя, растуць бярозы. Памяшканне ўнутры разбурана, як выглядае, вандалы вынеслі ўсё, што можна было.

А вось парк захаваўся добра. Як і раней, да сядзібы вядзе грабавая алея. Дарога ідзе паміж шчыльнымі невялікімі масівамі рознага складу (клён, дуб, сасна, елка, рабіннік і інш.). Парк сфарміраваны як пейзажны натуралістычны. Яго асаблівасцю з'яўляецца разнастайны склад раслін. Ранняй вясной парк выглядаў урачыста-абуджаным.

Як паведаміў **старшыня Беражноўскага сельскага Савета Анатоль ЧЭХ,** парк знаходзіцца на балансе мясцовага выканкама, які і арганізоўвае догляд. Перыядычна дапамагаюць сельгаспрадпрыемства, сярэдняя школа, валанцёры. А вось сядзібны дом трэба ратаваць найперш ад нядобрасумленных наведвальнікаў, якія нават спрабуюць шукаць там міфічныя скарбы. Палац з'яўляецца камунальнай маёмасцю раёна, яго спрабавалі прадаць, знайсці нового гаспадара, які ўзяўся б адрадзіць гістарычную пабудову, але ж пакуль не атрымалася.

Знакаміты нашчадак гаспадароў сядзібы

...У Беражным можна нават пачуць, што менавіта тут нарадзіўся вядомы пісьменнік Юрый Алеша, што цалкам дараваль-на мясцовым людзям. Насамрэч Новае Беражное — малая радзіма бацькі пісьменніка. Сам ён нарадзіўся пад Адэсай, дзе правёў дзяцінства і юнацтва. Аб гэтым ёсць звесткі ў любым даведніку. Хутчэй за ўсё, пісьменнік ніколі і не быў на Палессі.

Але ж гэта не нагода, каб не шанаваць памяць вядомага літаратара. Адмысловы стэнд музея расказвае пра жыццё і творчасць Юрыя Карлавіча Алешы, аўтара вядомых раманаў «Зайздрасць», «Тры таўстуны», аўтабіяграфічнай кнігі «Ні дня без радка».

Пісьменнік Юрый Алеша, 125-годзе з дня нараджэння якога адзначаецца сёлета, стаў надзвычай знакамітым у Расіі да канца 1930-х гадоў. Яго ведалі, паказвалі, яго творы экранізавалі, транслявалі па радыё, ставілі ў тэатрах. Але ён не здолеў перастроіцца і прыстасавацца да новых рэалій, калі ад літаратараў патрабаваліся паказваць перадавога рабочага, героя-рэвалюцыянера. Крытыкі гаварылі пра стомленасць таленту, а творца на нейкім этапе расчараваўся і ў сваіх ідэях, і ў самім сабе. Але ягэта ўжо зусім іншая гісторыя...

Юрыя Алешу варта чытаць, многія яго творы, несумненна, перажылі свой час і цяпер выглядаюць надзвычай актуальна. Прызнаны майстар афарызма, ён некалі напісаў «Няхай жыве свет без мяне!». У адной з крыніц мне давялося сустрэць іншы варыянт афарызма «Хай будзе свет прыгожым без мяне!», што вельмі пасуе чалавеку XIX стагоддзя, як ён часам сябе называў. Таленавіты пісьменнік з надзвычай складаным лёсам марыў пра «Залатую паліцу» — месца для разумнай, добрай, адметнай літаратуры. Хочацца, каб і яго радавое гняздо не знікла з нашай зямлі, а стала турыстычнай разынкачай, напамінам пра разумных, адукаваных людзей, якія пакінулі годны след.

Святлана ЯСКЕВІЧ.
Фота Лізаветы ГОЛАД.
Столінскі раён.

Янка КУПАЛА:

Па старонках «Звязды»

«Люблю Пушкіна за... чароўны верш»

10 лютага 1837 года ў выніку смяротнага ранення, атрыманага на дуэлі, памёр вялікі рускі паэт Аляксандр Сяргеевіч Пушкін (1799—1837)... Праз сто гадоў, у 1937-м, у СССР і за яго межамі прайшла серыя ўрачыстых мерапрыемстваў у знак 100-годдзя з дня смерці паэта. Былі ўзведзены новыя помнікі. Выходзілі кнігі з творамі паэта. І на рускай мове, і ў перакладзе на мовы іншых народаў Савецкага Саюза... Яшчэ ў 1934 годзе аднаго з найстарэйшых паплечнікаў У. І. Леніна Льва Барысавіча Каменева прызначаюць старшынёю рабочай групы па планаванні юбілейных мерапрыемстваў. 16 снежня партыйнага функцыянера арыштавалі ў сувязі з рэпрэсіямі пасля забойства Кірава. На нейкі час актыўнасці прыпыніліся. Усесаюзны Пушкінскі камітэт быў заснаваны 16 снежня 1936 года пад старшынствам Максіма Горкага. Падобныя камітэты былі створаны таксама ва ўсіх саюзных рэспубліках, у краях, абласцях, інстытутах і нават у школах. Пачалі стварацца «гурткі пушкіністаў», у якія рэкамендавалася набіраць людзей, «якія, пры несумненнай адданасці і вернасці справе партыі, чыталі і Пушкіна і пра Пушкіна». У склад Усесаюзнага камітэта ўвайшлі партыйныя і дзяржаўныя дзеячы...

А 9 лютага 1937 г. Цэнтральны Выканаўчы Камітэт Саюза ССР прымае пастанову «Аб азнаменаванні сотай гадавіны са дня смерці найвялікшага рускага паэта А. С. Пушкіна». 10 лютага гэтым дакументам і адкрываецца чарговы нумар беларускай рэспубліканскай газеты «Звязда». У лаканічна выкладзенай пастанове, якую падпісаў старшыня ЦВК Саюза ССР М. І. Калінін, — сем пунктаў. Аб наданні імя паэта Дзяржаўнаму музею выяўленчага мастацтва ў Маскве імя А. С. Пушкіна. Аб перайменаванні вуліцы Вялікая Дзмітраўка ў Пушкінскую вуліцу. А таксама — аб перайменаванні г. Дзіцячае Сяло ў горад Пушкін. Імя паэта надалі і Дзяржаўнаму ленінградскаму акадэмічнаму тэатру...

А далей у «Звяздзе» — рэдакцыйны артыкул «Вялікі паэт вялікага народа». У цэнтры газетнай старонкі нумара, які фактычна цалкам прысвечаны пушкінскай даце, — партрэт класіка. Друкуецца і новы верш Андрэя Александровіча «Шлях выгнання». «...Я праяджаю тым маршрутам // Праз беларускі лес-гушчар, // Якім, скаваўшы думу ў путы, // Паэта гнаў у ссылку цар. // Услед за геніем наро-да, // За ўзлётам гордых дум яго // Цар пасылаў таемным ходам // Жандара вернага свайго. // І між палёў, дубоў-сталетак, // Каля празрыстага Дняпра, // Ляжаў выгнання шлях паэта // Па ўказу чорнага цара...» Член ЦВК, кандыдат у члены ЦК КП (б)Б, Андрэй Александровіч (1906—1963), які ў час рэпрэсій 1929—1931 гг. выступаў супраць «нацдэмаў», 2 ліпеня 1937 г. будзе арыштаваны і асуджаны на 15 гадоў лагераў...

З уступнага «звяздоўскага» артыкула: «...Юбілей <...> мае і вялікае палітычнае значэнне.

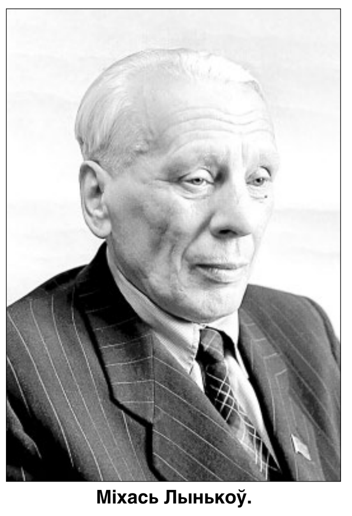

Міхась Лынькоў.

Ворагі чалавецтва — фашысты паклёпнічаюць быццам рускі народ не ўладае дзяржаўнымі дараваннямі, не здолен да культурнай і навуковай творчасці. Імя Пушкіна — жывое абвяржэнне гэтага наглага фашысцкага паклёпу. Вялікі рускі народ даў чалавецтву геніяльнага Пушкіна, таксама, як ён даў яму дзесяткі іншых геніяў — Ламаносава, Чарнышэўскага, Лабачэўскага, Мендзялеева, Паўлава, Горкага. Руская культура дасягла вышынь сусветных вяршынь у ленінізме — вучэнні і надзеі народаў свету.

Народ, які пад цяжкім памешчыцка-прыгонніцкім гнётам змог нарадзіць такіх геніяў, як Пушкін, — вялікі народ, якому належыць пачэснае месца сярод перадавых народаў чалавецтва. Яго не могуць запалохаць паклёп і пагрозы фашысцкіх варвараў.

<...>

Пушкінскія юбілейныя ўрачыстасці паказваюць, як беражна адносіцца рабочы клас да культурнай спадчыны мінуўшых вякоў, як ён адбірае ў ёй лепшае і гэтым лепшым сябе абагачае. Пушкінскія ўрачыстасці яшчэ раз пераконваюць,

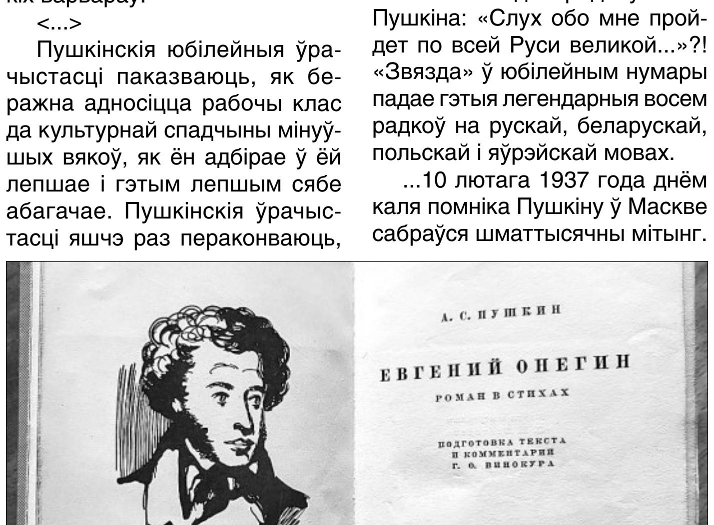

што толькі рабочы клас зможа выратаваць чалавечую культуру ад той гібелі, якую нясе агалцелы фашызм. Пушкін — частка гэтай чалавечай культуры, якую рабочы клас выратоўвае ад невычэрпных пропаведнікаў крывавых і брудных «расавых тэорый».

У 1937 годзе ў Мінску на беларускай мове выходзяць асобныя кнігі «Барыс Гадуноў», «Каўказскі нявольнік», «Медны коннік» (пераклад, які здзейсніў Янка Купала, быў надрукаваны і ў шостым нумары часопіса «Полымя рэвалюцыі», а таксама ў газетах «Звязда» — 9 лютага; у газеце «Літаратура і мастацтва» і ў рэгіянальных выданнях — «Віцебскі пралетарый» і «Палеская праўда»), «Цыганы», «Бахчысарайскі фантан». Яшчэ праз год — «Аповесці нябожчыка Івана Пятровіча Белкіна» і «Палтава». 9 лютага ў «Звяздзе» друкуецца і ўрыўкі з перакладу паэмы А. Пушкіна «Палтава». Перакладчык — народны паэт БССР Якуб Колас.

У нумары за 10 лютага на першай старонцы — і невялікі артыкул Янкі Купалы «Любімы паэт»: «Люблю я Пушкіна за яго прыгожы чароўны верш. Люблю за яго багацце думак, за сюжэтнасць, за зразумеласць яго мовы для ўсіх ад малога да вялікага.

Яго песня ў маім юнацтве знаходзіць водгук у глухой забітай Беларусі. Мне помніцца песня: «Гляжу я безумный на черную шаль и хладную душу терзает печаль...»

Гэтую песню я чуў у Беларусі год 40 таму назад. І, захапляючыся ёю, я не ведаў, што гэта песня А. С Пушкіна.

Люблю я Пушкіна за яго гордасць, за свядомасць чалавечай дастойнасці, Пушкіна, акружанага прыдворнай камарыльяй. Ён смела бічаваў вершамі і эпіграмамі ўладальнікаў таго часу. Ён не баяўся цара і генералаў. Ён пісаў супроць імператара і яго прыслужнікаў, пісаў шчыра-бунтарскі, не баючыся за сваё жыццё.

Люблю я Пушкіна за тое, што ў дэспатычным жандарскім акружэнні ён, адзінокі, быў страшным для царскіх сатрапаў...»

Хто не ведае радкоў А. С. Пушкіна: «Слух обо мне пройдет по всей Руси великой...»?! «Звязда» ў юбілейным нумары падае гэтыя легендарныя восем радкоў на рускай, беларускай, польскай і яўрэйскай мовах.

...10 лютага 1937 года днём каля помніка Пушкіну ў Маскве сабраўся шматтысячны мітынг. Да даты было прымеркавана і адкрыццё абноўленага надпісу на пастаменце: «Что в мой жестокий век восславил я свободу» (з верша «Помнік»). «Звязда» як быццам адчувала і гэты момант: у нумары ад 10 лютага змешчаны невялікі артыкул пісьменніка Міхася Лынькова «Наш паэт». Эпіграфам да публікацыі — пушкінскія словы: «...Не дорог жизнь и лира // Мне были вверены судьбой» І далей: «Такі надпіс чытаем мы на бронзавым медалі, выпушчаным царскім урадам 26 мая 1899 у знак стагоддзя з дня нараджэння найвялікшага паэта.

Чаму ж «не даром»?

Царызм, схаваўшыся за шматкроп'ем, баяўся даць адказ на гэтае пытанне. Царызм, які любіў хаваць пад цэнзурнае шматкроп'е палымнеючыя думкі найлепшага чалавека мінулага стагоддзя, не спыніўся і перад тым, каб ганебна, па-варварску падманіць агнявыя словы паэта, яго заклікі да свабоды, самадзяржаўнай цэнзарскай адсебяцінай.

Я маю на ўвазе фальсіфікацыю чатырох радкоў пушкінскага верша на помніку паэту ў Маскве...» І яшчэ — ад Міхася Лынькова (на той час — галоўнага рэдактара часопіса «Полымя рэвалюцыі»): «Мы горача любім Пушкіна за музыку песенных слоў, за глыбіню пачуццяў, за многакалернасць лірычных сугучнаў яго верша, за дзівосную фантастыку казак, за крышталёвую чыстату і прастату яго слова...»

Янка Купала.

Пісьменніцкая грамадскасць Беларусі ў 1937 годзе прыклала шмат сіл, каб адзначыць 100-годдзе з дня смерці класіка рускай літаратуры і новымі перакладамі, і публікацыямі, прысвечанымі яго творчасці. Часопіс «Работніца і калгасніца Беларусі» ў сакавіцкім нумары за 1937 год змяшчае куляшоўскі пераклад паэмы Пушкіна «Цыганы». Сваімі ўражаннямі ад творчасці Пушкіна на старонках газеты «Рабочий» (сённяшняя газета «СБ. Беларусь сегодня») дзеліцца народны паэт БССР Якуб Колас у публікацыі «За что я люблю Пушкина». Друкуюцца новыя пераклады паэзіі Аляксандра Сяргеевіча і ў яўрэйскіх перыядычных выданнях, якія на той час выходзілі ў Беларусі, у тым ліку — і ў часопісе «Штерн». Сярод перакладчыкаў — і паэты Гірш Камянецкі (1895—1957), Зэлік Аксельрод (1904—1941) і інш.

А ў «Звяздзе» за 10 лютага — і верш Эдзі Агняцвет «Жывому Пушкіну»: «Лькуцца песні над радзімай вольнай, // Мы вялікі адчынілі свет // І, здаецца, разам з намі сёння // Заліваe сонечны паэт, — // Бачыць ён, жывы і кучаравы, // Маладога племені расцвет. // Пра яго іграць далёка слава // І яму гаворым мы — прывет!». Цікавым па змесце падаецца тэкст Зміцера Бядулі «Апаяданне пра Пушкіна». У творы — аповед старшыні калгаса «Чырвоны сцяг» Язэпа Баруты пра тое, як кніга Пушкіна дапамагла яму ў маладыя гады падманці сгражаў парадку. Паліцэйскія, перад якімі з томіка класіка вылецелі рэвалюцыйныя пракламацыі, паверылі, што іх распаўсюджвае не хто іншы, як малавядомы ў гэтым краі Пушкін. А калі яшчэ ў кнізе разгневаныя стражы парадку прачыталі: «Сижу за решеткой в темнице сырой: // Вскормленный в неволе орел молодой...», дык і ўвогуле ўцялі кам пераканаліся, што да непаслухмянства і бунту якраз Пушкін сялян і падбухторвае...

Адмецінай часу можна лічыць і вось гэтую публікацыю — «Як быў выратаван і аднолен домік няні»... Аўтар — палкоўнік Загід Х. Гарзеў. Прачытаем уступ да гэтага артыкула: «Разбурэнне дваранскіх маёнткаў у гады рэвалюцыі і грамадзянскай вайны не праміула і сяла Міхайлаўскага, у якім часта жыў А. С. Пушкін. З будынкаў, якія былі пры жыцці паэта, застаўся адзін домік няні, выратаваны ад разбурэння і аднолены па ініцыятыве былога начальніка штаба асобай Башкірскай стралковай брыгады Чырвонай Арміі тав. Загіла Хаджавіча Гарзеева.

Па просьбе рэдакцыі «Звязды» палкоўнік Гарзеў напісаў успаміны, якія змяшчаюцца ніжэй. Апісаны ім эпізод ярка паказвае, з якой беражлівасцю і клопатам адносіліся нават у трывожныя дні байцы і камандзіры маладой Чырвонай Арміі да каштоўных культурных помнікаў, як глыбока шанавалі імя вялікага рускага паэта...»

Гісторыя, несумненна, цікавая. Магчыма, і зварот непасрэдна ад «Звязды» да сведкі і ўдзельніка падзей таксама меў месца. Вось толькі вядома, што публікацыя на гэтую ж тэму з'явілася ў пярэдадзень святкавання 100-годдзя і ў ленінградскай «Смене». Асновай жа яе стаў рапарт вайскоўца пра рэальнае здарэнне, напісаны ў Пушкінскі дом (Інстытут рускай літаратуры) яшчэ на пачатку 1930-х гадоў... Цяпер цяжка высветліць (і хутчэй за ўсё амаль немагчыма) дэталі з'яўлення артыкула пра Міхайлаўскае ў беларускай газеце «Звязда». І ўсё ж, відавочна, публікацыя была ў нечым знакавая... Цікавая яшчэ і для развіцця беларуска-башкірскіх культурных, літаратурных сувязяў.

А завяршае нумар абвестка ад выдавецтва Акадэміі навук БССР. «Да стагоддзя з дня смерці вялікага рускага паэта А. С. Пушкіна выйшла з друку кніга акад. І. І. Замоціна — «А. С. Пушкін. Нарыс жыцця і творчасці. Цана 3 рублі. Продаж праводзіцца ва ўсіх кнігарнях у гарадах і раёнах БССР».

Аглядаючы нумар «Звязды» ад 10 лютага 1937 года ўжо ў новым, XXI, стагоддзі, у пярэдадзень 225-годдзя з дня нараджэння класіка рускай і сусветнай паэзіі, падумалася вось пра што. Сучаснае развіццё літаратуры мала што значыць, калі адсутнічае зварот да геніяльных папярэднікаў, да новага прачытання іх сапраўды неўміручых твораў, да агляду іх жыцця. А яшчэ — і да агляду таго, як мастакі слова, дзеячы розных відаў мастацтва і ўвогуле грамадства ставіліся да спадчыны класікаў, якія высновы рабілі з яе прачытання на розных этапах гістарычнага развіцця...

Кастусь ЛЕШНІЦА.